

Makale Geliş Tarihi | Received: 26.05.2022
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 12.09.2022

E-ISSN: 2148-9327
http://dergipark.org.tr/kilikya
Araştırma Makalesi | Research Article

HUKUK, SİYASET VE AHLAK KESİŞİMİNDE KANT'IN ALENİYET İLKESİ

Ogan YUMLU*

Öz: Bu makale, Kant tarafından hukukun formel niteliği olarak tanımlanan aleniyet ilkesinin nasıl yorumlanması gerektiğine dair bir tartışma sunmaktadır. Kant bu ilkeye yalnızca *Ebedi Barış* adlı makalesinde kısaca değinmiş olmasına rağmen aleniyet ilkesi Kant felsefesinin hukuk, siyaset ve ahlak boyutlarının kesişim noktasında önemli bir yer tutmaktadır. İncelemede Kant'ın *Ebedi Barış* adlı makalesinin yanı sıra diğer ilgili eserlerinde sunduğu fikirler de dikkate alınarak, aleniyet ilkesine dair iki farklı yorumun imkanından söz edilecektir. Birinci yorum, onun *Ebedi Barış* makalesinden türeyen ve 'monolojik yorum' olarak adlandırılabilir bir yaklaşımdır; ikinci yorum ise *Aydınlanma Nedir* makalesinden hareketle türetilen alternatif bir okumayla şekillenen 'diyalojik yorum'dur. Birinci yorumda aleniyet ilkesi, a priori nitelikte bir düşünce usulü olarak değerlendirilmektedir; ikinci yorumda ise aynı ilke kamuoyu önünde gerçekleşecek fiili bir tartışmaya işaret etmektedir. İncelemenin sonuç kısmında Kant felsefesinde aleniyet ilkesine dair hem monolojik hem de diyalojik yorumun bir karşılığı bulunduğu savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kant, aleniyet, kamusalılık, hukuk, siyaset

KANT'S PRINCIPLE OF PUBLICITY ON THE INTERSECTION POINT OF LAW, POLITICS AND MORALITY

Abstract: This paper presents a discussion regarding the interpretation of Kant's principle of publicity, which he views as the formal attribute of law. Although Kant has referred to this principle briefly in only one of his writings *Perpetual Peace*, the principle of publicity holds an important place on the intersection point of the legal, political and moral dimensions of Kantian philosophy. In this study, taking into account the *Perpetual Peace* other related writings of Kant, it will be argued that two different interpretations of the principle of publicity would possibly emerge. The first interpretation emerges out of the *Perpetual Peace* and it might be labelled as the

* Doktor Öğretim Üyesi | Assistant Professor

İzmir Ekonomi Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye |
Izmir University of Economics, Faculty of Business, Department of Political Science and International
Relations, Turkey

ogan.yumlu@ieu.edu.tr

Orcid Id: 0000-0002-9311-5127

Yumlu, O. (2022). Hukuk, Siyaset ve Ahlak Kesişiminde Kant'ın Aleniyet İlişkisi. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 53-67.

'monological interpretation', while the second is the 'dialogical interpretation' that might emerge from an alternative reading of his *What is Enlightenment* text. In the first interpretation, the principle of publicity is understood as an a priori thought procedure; whereas in the second interpretation the same principle refers to an actual public discussion. In the concluding part of the study, it will be argued that both the monological and the dialogical interpretations have a certain ground in Kantian philosophy.

Keywords: Kant, Publicity, Publicness, Law, Politics

1. Giriş

Yaygın görüşe göre Immanuel Kant, bir siyaset felsefecisinden ziyade öncelikle bir ahlak felsefecisidir. Bu görüşün iki dayanağından bahsedilebilir. Birincisi Kant'ın üç büyük Kritiğinden hiçbirini doğrudan siyaset felsefesine ayırmamış olmasıdır.¹ Gerçekten de Kant'ın siyasete ilişkin görüşleri farklı bağlamlarda yazılmış çeşitli makalelere dağılmış halde ve ayrıca *Ahlak Metafiziği* kitabının hukuk kavramına ayrılmış ilk bölümde bulunmaktadır.² İkincisi, siyaset teorisine ilişkin bu eserlerinde Kant'ın yer verdiği bazı ifadeler onun ahlak ve siyaset arasında hiyerarşik bir ayrım yaptığını ve önceliği ahlak alanına verdiğini düşündürmektedir. Örneğin, *Ebedi Barış* makalesinde Kant şu ifadeyi kullanır: "Gerçek anlamıyla siyaset, öncelikle ahlaka saygı göstermeden, tek bir adım dahi atamaz. Siyaset kendi içerisinde zorlu bir iş olsa da, siyaseti ahlakla birleştirme işi benzer bir zorluk içermez. Çünkü, siyaset ile ahlak arasında bir çelişki ortaya çıktığında siyasetin çözemeyeceği bu düğümü ahlak kesip atacaktır...Siyaset, hukukun önünde diz çökmelidir" (Kant, 2006, s.125). Elbette bu gibi ifadeler metnin bütünlüğü içerisinde okunduğunda görülecektir ki burada Kant'ın eleştirisinin hedefindeki siyaset; ahlakı bütünüyle dışlayan, insan aklının a priori biçimde üretmeye muktedir olduğu ilkeleri dikkate almayan, menfaatine ulaşabilmek için yapılması gerekeni deneyimde aramaktan ibaret bir siyaset anlayışıdır. Öyle gözüküyor ki Kant kendi çevresinde gözlemediği siyaset pratiğini böyle bir anlayışı benimsemekle eleştirmektedir. Yoksa Kant *politika* kavramının orijinal anlamında içerilen birlikte yaşama boyutunu, yani insan yaşamının kamusal niteliğinin önemini yadsıyor değildir. Tam aksine, Kant'ta ahlak ve siyaset ilişkisini anlayabilmek için odaklanılması gereken temel kavramlardan biri kamusalıktır. Kant'a göre özgürlük idesi yalnızca bireysel eylemlerle ulaşılabilecek bir hedef değil, ortak iradeyi yansıtan bir hukuk devleti içerisinde ulaşılması mümkün olan, yani kamusal boyutu da içeren bir hedeftir.³

¹ Bazı araştırmacılar Kant'ın mevcut eserlerindeki bazı ifadelerde, siyasete dair 'yazılmamış' bir dördüncü Kritiğin ipuçlarını görürler (Scruton, 2001, s.114).

² Bu makalede *Ahlak Metafiziği* kitabının iki farklı İngilizce çevirisinden yararlanılmıştır ve bu eserlerden yapılacak alıntılardaki çeviriler makalenin yazarına aittir. Takibi kolaylaştırmak adına sayfa numaraları Kant'ın orijinal metnindeki şekliyle kullanılacak ve bundan böyle MM (*Metaphysics of Morals*) şeklinde ifade edilecektir. Sayfa numaraları şu metinden alınmadır: *Kants Werke: Akademie Textausgabe, vol. VI. Berlin: Walter de Gruyter & Co.* Yakın zamanda *Ahlak Metafiziği* kitabının ilk kısmı *Hukuk Öğretisi* başlığı ile Türkçe'ye çevrilmiştir.

³ Bu konuda ayrıca bakınız; (Savaşçın, 2020).

Özgürlüğü, insanın kendi eylemlerini doğa yasalarına tabi olmaksızın kendi aklıyla belirleyebilme imkanıyla ilişkilendiren Kant, bu anlamda *özgürlük* ile akılcı bir *yasalılık* arasında ayrılmaz bir bağ kurar. İnsanın teorik aklı, doğa yasalarını ortaya koymaya muktedir iken; pratik aklı, kendi eylemlerine yön verecek kuralları bir yasa kesinliğinde belirlemeye muktedirdir (Kant, 1998, s.585 / A 633). İnsanın kendi eylemlerine vereceği yönü nasıl saptayacağı sorusuyla ilgilenen ahlak alanında Kant'ın yazdığı temel eserlerden biri olan *Ahlak Metafiziği* kitabının birinci ve ikinci kısmını birbirinden ayıran kriter ahlak yasasının kaynağıdır. Kaynağı içsel olan ahlak yasalarını Kant etik ya da erdem başlığı altında ele alarak içsel özgürlükle ilişkilendirirken, kaynağı dışsal olan yasaları hak ya da hukuk kavramı altında değerlendirir ve dışsal özgürlükle ilişkilendirir. Bunu takiben değinilmesi gereken, hukuk yasaları ile erdem yasalarını ayıran önemli bir diğer nokta şudur. Hukuk özgürlüğün *formel* koşullarıyla ilgilenir. Yani, bireylerin seçtikleri eylemlerin içeriğine değil, bu eylemlerin dışsal olarak birbiriyle uyumunu dikkate alır. Etik ise seçilen eylemin içeriğine, ya da seçimin nesnesine odaklanır ve bu seçimi aklın dayattığı bir zorunluluk, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir ödev olarak sunar (Kant, MM, s.381). Hukuk, bireyin kendi içsel özgürlüğünü yaşama geçirmek için hangi eylemlerde bulunması gerektiğini belirtmez; başkalarının özgürlüğüne zarar vermemek için bulunulması ya da kaçınılması gereken eylemleri belirtir. Diğer bir deyişle, hukuka uygun eylem, herkesin kabul etmesi durumunda kimsenin özgürlüğünü ihlal etmeyecek evrensel bir yasaya uygun eylem olarak ifade edilebilir (MM, s.231). Kant'ın bu yaklaşımı, dışsal özgürlüğün neden yalnızca bir hukuk devleti içerisinde yaşama geçirilebileceğini de anlaşılır kılar. Dışsal özgürlüğü koruyacak olan şey, kamusal bir düzen ve bu düzenin uygulanmasını sağlayacak yasalardır. Düzen ve yasaya itaatini olmadığı yerde, bu anlamda bir özgürlük de olamaz.

Kant aslında hukuk düzeni var olmadan da bireylerin bazı haklara sahip olabileceği fikrini tümüyle reddetmez. Özel haklar ile kamusal haklar arasında bir ayrım yaparak, özel hakları siyasi bir yapının bulunmadığı 'doğa durumunda' da var olan haklarla ilişkilendirir ve böylece doğal hak teorisini kısmen benimser. Ancak yine de, özellikle *Ahlak Metafiziği* kitabında Kant'ın asıl üzerinde durduğu konu, sivil bir birlik içerisinde oluşan kamusal haklar, yani hukuktur. Öyleyse, tekrar edilecek olursa, sivil birlik (ya da politik yapı) ile hukuk arasında, dışsal kaynaklı ahlak yasaları üzerine inşa edilmiş olmak suretiyle kurulan çok yakın bir ilişki vardır. Kant'ın tabiriyle, hukukun temel formel niteliği 'aleniyet ilkesi' olduğuna göre; bu ilkenin Kant felsefesinde hukuk, siyaset ve ahlak düzlemlerinin kesişim noktasında önemli bir yer tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁴ Bu makalenin odağında aleniyet ilkesinin ne şekilde anlaşılması gerektiği tartışması bulunmaktadır. Kant bu ilkeye yalnızca *Ebedi Barış* makalesinin ek kısmında bir kez ve çok kısaca değindiği için onun farklı yorumlara kapı aralamış olması şaşırtıcı değildir. Bu çalışmada, Kant'ın *Ebedi Barış* makalesinin yanı sıra diğer ilgili eserlerinde sunduğu fikirler de dikkate alınarak, aleniyet ilkesine dair iki farklı yorumun imkanından söz edilecektir. Birinci yorum, *Ebedi Barış* makalesinden türeyen

⁴ Bu noktayı destekleyici bir tespitte bulunan Habermas şöyle der: "Bundan dolayı, Kant'taki aleniyet ilkesi, tek başına siyasetin ahlak ile uyumunu güvence altına alabilecek ilke olarak kabul edilir" (Habermas, 1997, s.201).

ve 'monolojik yorum' olarak adlandırılabilir bir yaklaşımdır. İkinci yorum ise *Aydınlanma Nedir* makalesinden hareketle türetilen alternatif bir okumayla şekillenen 'diyalojik yorum'dur. Bununla bağlantılı olarak, makalede öncelikle *Ebedi Barış* metnine odaklanılacak ve burada aleniyet ilkesinin Kant tarafından transandental ve formel bir test olarak nasıl sunulduğu incelenecektir. İkinci kısımda ise *Aydınlanma Nedir* metnine odaklanılarak, aleniyet ilkesinin bu kez kamusal akıl ile nasıl ilişkilendirildiği tartışılacaktır. Makalenin sonuç kısmında Kant felsefesinde aleniyet ilkesine dair hem monolojik hem de diyalojik yorumun bir karşılığı olduğu savunulacaktır.

2. Transandental ve Formel Bir Test Olarak Aleniyet İlkesi

Kant 1795 yılında kaleme aldığı *Ebedi Barış* makalesinin, 'Ahlak ve Politika Arasındaki Zıtlık Hakkında' adını verdiği ek kısmında, devletler arası barışın tesisi örneğinden hareketle, kamusal ahlakın kendi ahlak felsefesi açısından taşıdığı anlam ve işlevi ortaya koyar. Hemen belirtmek gerekir ki bu makalede *kamusal* ve *aleniyet* iki farklı kavram olarak kullanılmaktadır. Almanca, İngilizce ve Türkçe terimler arası geçişlerde karışıklık yaşanmaması adına, terminolojiye dair buraya birkaç not düşülmesi faydalı olacaktır. İngilizce'deki *Public* teriminin Almanca'da isim olarak karşılığı *Publikum*'dur ve bu terim doğrudan Latince'deki *Publicus*'tan alınmıştır. Ancak *Publicus* terimi birbiriyle ilişkili iki farklı kökenden gelmektedir. Birincisi, kabaca bir insan topluluğu anlamını içeren *Populus* terimidir. İkinci kökenin taşıdığı anlam ise ortada, meydana ya da açıkta olana işaret etmektedir. *Publikum* terimi Almanca'ya daha çok bu ikinci köken üzerinden ilerleyerek girmiş ve bir sıfat olarak kullanılan *Öffentlich* terimiyle dile yerleşmiştir (Laurson, 1986, s.585). Kant da örneğin kamusal haklardan bahsederken "öffentlichen Rechts" terimini kullanır, fakat ileride daha ayrıntılı değinileceği üzere kamusal haklara dair formülasyonunu önerirken kullandığı terim *Publizität*'dır. Bu makalede aleniyet terimi, *Publizität* teriminin karşılığı olarak kullanılmakta, *Öffentlich* (ya da *öffentlichen*) teriminin karşılığı olarak ise kamusal ya da kamusal terimleri tercih edilmektedir.⁵

Devletlerarası barışın tesisi ile kamusal ilişkisine dönülecek olursa, Kant burada öncelikle barışın tesisinin pratikte erişilebilir bir olgu olup olmadığı soruna dikkat çeker. Kant'ın 1793 tarihli *Teori ve Pratik* makalesinde belirttiği gibi, ödev ahlakı her ne kadar bir eylemin pratikte doğuracağı sonuçlara değil o eyleme yön veren saik'e odaklanıyor olsa da, bir eylemin pratikte gerçekleştirilebilir olup olmadığını kendisi için mutlak bağlayıcı görür. Şöyle ki, ancak gerçekleştirilmesi mümkün bir eylem bir ödev olarak saptanabilir, ya da tersinden düşünülecek olursa, bir düsturun bir kez ödev olarak saptanmasından sonra artık onun pratikte uygulanmasının zorluğu bir bahane olarak kullanılamaz (Kant, 2017, s.28). Yalan söyleme örneği üzerinden düşünülürse, insanın karşılaşacağı her koşulda doğruyu söylemesi pratikte mümkündür, yani bir imkan olarak mevcuttur. Bunun yanı sıra elbette bazı

⁵ Ernst Hirsch'in 1945 tarihli bir makalesi ve *Ebedi Barış* metninin 1960 yılında yayınlanan Ankara SBF çevirisi gibi erken metinlerde de ilgili pasaj 'aleniyet' kavramı kullanılarak çevrilmiştir. Daha sonraki Nejat Bozkurt (2010) çevirisinde de kullanılan kavram aleniyet ve açıklık'tır.

durumlarda doğruyu söylemek beraberinde büyük maliyetler getirebilir ve böyle durumlarda çoğu insan çoğu zaman yalan söylemeyi seçebilir. Teorik olarak insanın her zaman doğruyu söylemesi gerektiği ödevi, pratikte sıklıkla bu ödevin yerine getirilmediğinden bahisle geçersiz kılınmaz. Benzer bir mantık barış örneği üzerinden işletilirse, barışın pratikte tesis edilebilmesinin de pekala insanın kapasitelerinin dahilinde olduğu görülecektir; her ne kadar tarih boyunca insanlar bu kapasitelerini kullanmamış ve ahlaki ilkeler yerine ülke menfaatlerinin peşinden koşmuş olsa da.⁶ Doğruyu söyleme ve barışı tesis etme örnekleri arasında bu anlamda kurulan bir paralellik, iki örnek arasında var olan önemli bir farkı da açığa çıkabilir ve bu fark kamusal kavramına başvurulmasında belirleyici bir rol oynayacaktır.

Bahsi geçen farkın dayanak noktası şuradadır; bir bireyin, doğruyu söylemeye dair bir ödevi bireysel olarak yerine getirmesi mümkündür, ancak barışın tesis edilmesi gibi bir ödev için benzer bir durum söz konusu değildir. Barışın tesis edilebilmesi, yalnızca bir bireyin istemesi ve bu istemenin yön verdiği bireysel bir eylem ile yaşama geçirilemez. Tüm insanların değilse bile, fazla sayıda insanın benzer bir istemede bulunması ve birlikte hareket etmesi gereklidir. Kant'ın, kamusalığın kökenlerini işte burada bulduğu, yani teori ve pratik arasındaki bu ilişkiden çıkarsadığı düşünülebilir. Bir konuyu kamusal hale getiren şey, onun yaşama geçirilebilmesi için mutlaka diğer insanlarla birlikte hareket etmeyi gerektiren bir içerik taşımasıdır. İnsanların kamusal konularda ortak hareket edebilmek için politik bir düzene ve bu düzenin içerdiği bağlayıcı kurallara, yani hukuka ihtiyaç vardır. Bir kuralın bağlayıcı olabilmesi için ise güç kullanımına müracaat etmek pratik bir zorunluluktur. Kant, hukuk kuralları ile güç kullanımı arasındaki bu ilişkiyi önemser ve bu noktada hukukun ahlaktan farklılaşmasının altını çizer. Ahlak kurallarına uymak dışsal bir baskı ile değil, kişinin kendisine yüklediği bir ödev bilinciyle gerçekleşmelidir. Ahlaken doğru olanı, doğru olduğu için yapma sorumluluğuyla hareket edilmesi gereklidir ki Kant'ın erdem olarak tanımladığı da bu tip bir içsel ahlaki disiplindir (Kant, MM, 397). Hukuk kurallarına uymak ise cezai yaptırıma, yani dışsal baskıya tabidir ve eylemin ardında yatan saik çoğunlukla dikkate alınmaz. Kant bunu borç ödeme örneği üzerinden şöyle açıklar (Kant, MM, 231). Vermiş olduğu borcun geri ödenmesini isteyen bir kişi bunu bir hak olarak hukuken talep ettiğinde artık mesele borçlu tarafa ahlaki sorumluluğunu hatırlatmaktan çıkmıştır. Burada, hukuki çerçevede yapılması beklenen şey, borcun ödenmesinin güç kullanımı yoluyla sağlanması, yani hak sahibine hakkının teslim edilmesidir. Dolayısıyla hukukun dikkate aldığı şey borcunu ödeyen kişinin bunu ödev bilinciyle yapıp yapmadığı ya da ödemeyen kişinin saiki değil, borcun ödenip ödenmemesine dair eylemin kendisidir. Kant'a göre burada üzerinde durulması gereken bağlantılı bir diğer soru da, borçluyu borcunu ödemeye zorlamak için kullanılan hukuki çerçevedeki gücün, evrensel bir yasa olarak düşünüldüğünde kimsenin (dışsal) özgürlüğünü sınırlamadan var olup olamayacağıdır. Kant bu örnekteki güç kullanımının borçlu kişi de dahil olmak üzere kimsenin özgürlüğünü sınırlandırmadığını ileri sürmektedir (Kant, MM, 233).

⁶ Barış, Kant'a göre alelade bir örnek değildir. Gerçek barış, hem en yüksek politik iyiyi hem de hukuk ve adaletin nihai hedefini temsil etmektedir (Kant, MM, s.355).

Kısaca tekrar edilecek olursa; hukuk dışsal özgürlüğe, yani bireylerin eylemlerinin birbiriyle uyumuna odaklandığı için, içsel özgürlükteki gibi eylemin saikini değil, yalnızca eylemin kendisini ya da formunu dikkate alır. Buradan hareketle bir adım daha atan Kant, hukuk kurallarının meşruiyetine dair, ampirik içerikten tamamıyla soyutlanmış, yalnızca 'formel' ve 'transandantal' nitelikte bir testin formüle edilebileceğini belirtir. Hukuki iddiaları (*praetensio juris*) sınamaya yönelik bu test aleniyet ilkesi üzerine tesis edilir ve iki farklı formülasyon ile sunulur. İkinci formülasyondan başlanacak olursa, ki Kant buna pozitif formülasyon adını vermektedir, bu test hangi ilkelerin hukuk ve siyaset ile uyumlu olabileceğini sınar ve şöyle der: “Amacına ulaşabilmek için aleniyete ihtiyaç duyan tüm düsturlar hem hukukla hem de siyasetle uyuşabilir”. Yukarıda kamusalığa dair söylenenlere paralel olarak, bu formülasyon bir düsturun pratikte karşılık bulabilmesinin koşullarına odaklanmaktadır ve bu koşullar arasında aleniyet kriterini ön plana çıkarmaktadır. Barışın tesis edilmesi örneğine tekrar dönülürse, barışın üzerinde yükseleceği uluslararası hukuki düzen ancak o düzene dair fikirlerin aleni bir biçimde ifade edilerek başka insanlarla paylaşılması, onların büyük bir kısmı tarafından benimsenmesi ve buna yönelik kurumların hep birlikte oluşturulması ile mümkün olabilir. Ancak öyle görünüyor ki burada Kant, amacına ulaşabilmek için aleni bir biçimde ifade edilmesi gereken tüm düsturlar hem hukuka hem siyasete uygundur gibi bir iddiada bulunmamaktadır. Kant ettiği şey daha ziyade, bu tip düsturların hem hukukun hem de siyasetin sahasına girdiği ve bu anlamda onlarla uyuşabileceğidir. Elbette bu sahaya giren bir düsturun hukuk ve siyasetin ilkeleriyle uyuşmama ihtimali de mevcuttur. Uyuşmazlığın ne zaman ortaya çıkacağına dair Kant'ın ilk formülasyonuna müracaat edilmelidir.

Kant'ın hukuk ilkelerinin meşruiyetine dair testinin 'negatif formülasyon' adını verdiği ilk formülasyonu şöyledir: “Başka insanların haklarına temas eden ve düsturu aleni bir şekilde ifade edilemeyen tüm eylemler haksızdır”. Diğer bir deyişle, her hukuk kuralının geçmesi gereken ilk test, o kuralın aleni bir biçimde kamuya açıklanıp açıklanamayacağını saptanmasıdır. Eğer önerilen hukuk kuralının açıkça ifade edilmesi onun amacına ulaşmasını imkansız hale getiriyorsa, o kuralın gayrı-meşru olduğu söylenebilir. Kant şöyle der: “Kendi maksadımı imkansızlaştırmaksızın açığa vuramayacağım, başarılı olabilmesi için gizli tutmam zorunlu olan ve alenen fikrimi söylediğim takdirde herkesin muhalefetini tahrik edeceği kesin olan bir düstura karşı herkesin, zorunlu ve toplu olarak, buna dayanarak apriori bir şekilde cephe alması, ancak herkesi tehdit eden haksızlıktan doğma bir neticedir”⁷. Bu yaklaşımın, bazı tartışmalı konularda nasıl kullanılabileceğini göstermek için Kant birkaç örnek verir. Bunlardan en bilinenlerinden biri iç hukuka dair (*ius civitatis*) şu sorunsaldır: Halkın, baskıcı bir tirana karşı isyan ya da devrim hakkı var mıdır? Böyle bir durumda, tiran hukukun dışına çıkmış ve insanların haklarını ihlal etmiş olduğuna göre, kendisinin tahttan indirilmesi durumunda kendisine karşı haksızlık edilmiş olmayacaktır. Ama öte yandan böyle bir isyana kalkışan halkın, başarısız olması durumunda tiran tarafından en ağır şekilde cezalandırılması da bir haksızlık olarak nitelendirilemeyecektir.

⁷ Bu pasaj, Hirsch'in 1945 tarihli makalesindeki çeviriden sadeleştirilerek alınmıştır.

Aleniyet ilkesi, bu sorunsalı çözmek için şöyle düşünülmesi gerektiğini savunur. Devlet kurumunu oluşturmak için kendi aralarında bir sözleşme yapan insanlar acaba bu sözleşmeye isyan hakkının dahil edilmesi gerektiğini açıkça önerebilir miydi? Kant'a göre isyana yönelik böyle bir niyetin en baştan aleni bir biçimde ifade edilmesi mümkün değildir çünkü bunun kabul edilmesi devlet başkanının otoritesini yok saymak anlamına gelecektir. Dolayısıyla bir yandan meşru bir devlet otoritesi kurmaya çalışmak, diğer yandan ise bu otoritenin temsilcisi olan devlet başkanına karşı bazı durumlarda isyan edilebileceğini alenen savunmak birbiriyle çelişen eylemlerdir. İsyaniyet, ancak gizli tutulması itibariyle başarı kazanabilir.⁸

Kant'ın bu konuda verdiği diğer örnekler uluslararası hukuk alanındandır, ki bilindiği gibi Ebedi Barış makalesinin asıl odağı bu nokta üzerindedir. Birinci örnek, diğer devletlere ekonomik yardımda bulunma ya da belirli bir bölgeyi terk etme gibi bir vaatte bulunmuş bir devletin, şartlar değişip bu vadin tutulmasının kendi güvenliğine zarar verecek hale gelmesi karşısında, vaadinden cayma hakkının olup olmadığıdır. Böyle bir hakkın var olduğunu savunan pek çok argüman öne sürülebilir olsa da, Kant aleniyet ilkesinin aksini kanıtladığını düşünmektedir. Eğer o devlet şartların değişmesi durumunda vaadinden döneceğini en başta aleni bir şekilde diğer devletlere ifade etmiş olsaydı, diğer devletler de muhtemelen başka şekilde davranacak ve vaadinden dönme niyetinin gizli kalması halindekinden farklı sonuçlar ortaya çıkacaktı. Kant'ın verdiği ikinci örnek, bugün 'önleyici saldırı' olarak da tanımlanan bir uygulamanın meşruiyeti üzerinedir. Çok güçlenen bir devletin kendilerine saldıracağından kaygı duyan komşuları, önce davranarak güçlü komşularına karşı önleyici bir saldırıda bulunabilir mi? Kant'a göre aleniyet ilkesi kullanılarak düşünüldüğünde cevap yine hayır olacaktır. Önleyici bir saldırıda bulunma niyetlerini alenen ortaya koymuş olsalardı bu devletler muhtemelen hedeflerindeki güçlü devletin saldırısına uğrayacak ve kaçınmaya çalıştıkları tehlikeyi daha hızlı bir şekilde kendilerine çekeceklerdi. Buna benzer son örnek, bir devletin coğrafi bütünlüğüne zarar veren çok küçük bir başka devleti kendi egemenliği altına almak için güç kullanıp kullanamayacağıdır. Burada yine aleniyet ilkesi böyle bir niyetin gayri-meşru olduğunu kolayca gösterecektir, çünkü o küçük devleti ilhak etme niyetini alenen ortaya koyan bir devlete karşı ya diğer küçük devletler kendi aralarında koalisyonlar kurarak karşı koyacak, ya da başka güçlü devletler de o küçük devletin topraklarının peşine düşecektir ve böylece ortaya konan niyetin aleni olduğu anda gerçekleşme imkanı ortadan kalkmış olacaktır.

Uluslararası hukuka dair örnekleri tartışırken Kant ortaya koyduğu aleniyet testinin bu negatif formülasyonunun hukuki meşruiyeti saptamak için gerekli ancak yeterli olmadığını not düşer. Aleniyet ilkesinin anlamlı olabilmesi için hali hazırda bir hukuk düzeninin mevcut olması gereklidir. Şöyle ki, hukuk düzeninin mevcut olmadığı bir ortamda yeterince gücü olan bir devlet her türlü niyetini alenen ortaya koymaktan çekinmeyecektir ve bu nedenle aleniyet testi belirleyiciliğini kaybedecektir. Yukarıdaki

⁸ Kant'ın isyan ve devrim hakkına dair fikirlerinin, içerisinde yaşadığı siyasi koşullara göre belirli dönemlerde farklılık gösterdiği de not edilmelidir (Beiser, 2018, s.84-91).

örneklerden hareketle düşünüldüğünde, çok güçlü bir devlet diğer devletleri ilhak etme gibi bir niyeti var ise bunu saklama gereği duymaksızın hareket edebilecek ve bu niyetini açığa vurması amacına ulaşmasını engellemeyecektir. Kant benzer bir mantığı iç hukuk alanına da uygular gibi görünür. İsyan örneğini tartışırken, yeterince güce sahip bir devlet başkanının, isyancıları en ağır şekilde cezalandıracağına dair niyetini aleni bir biçimde ortaya koyabileceğini söyler (Kant, 2006, s.127). Ancak hemen belirtmek gerekir ki Kant devlet başkanının bu niyetini, bir devletin başka bir devleti ilhak etmesi örneğinden farklı olarak, hukuken gayri-meşru görmemektedir. Dolayısıyla Kant'ın iç hukuka dair aleniyet ilkesinin negatif formülasyonunu ne ölçüde yetersiz görüp görmediği net değildir. Kant'ın net bir biçimde ortaya koymadığı bir başka nokta, pozitif formülasyonun negatif formülasyona benzer bir biçimde gerekli ama yeterli bir test olup olmadığıdır. Mantıken, pozitif formülasyon da aynı negatif formülasyon gibi geçilmesi gerekli ama hukuki meşruiyet açısından yeterli olmayan bir test olarak görülmelidir. Benzer bir örnek üzerinden gidilirse, güçlü bir despot kendi güvenliğini sağlamak için örneğin sokakların tamamen boşaltılmasını istediğinde, bunu gerçekleştirebilmek için bunun topluma duyurulmasına yani aleniyete ihtiyaç duyacaktır. Ama bu aleniyet, bahsi geçen isteğin hukuken gayri-meşru olduğu ve vatandaşların özgürlüğünü keyfi bir biçimde sınırlandırdığı gerçeğini değiştirmemektedir. Unutulmamalıdır ki en baskıcı uygulamalar, deyim yerindeyse halka korku salabilmek için bir çeşit aleniyete ihtiyaç duyacaktır.

Kant *Ebedi Barış* makalesinin son dan bir önceki paragrafında, pozitif formülasyonla ilgili fazla ayrıntılandırmadan geçtiği bir tespit de daha bulunur. Aleniyet ilkesinin nasıl yorumlanması gerektiğine dair önemli bir ipucu veren bu kısa pasaj şöyledir:

“Gerçekten bu düsturlar gayelerine ancak aleni olmakla erişebilirse, bu takdirde halkın genel gayesine (yani mutluluğa) da uygun olmaları gerekir; böyle olunca, bunlar, esas görevi herkesi halinden memnun kılmak olan politikayla bağdaşmaktadır. Eğer bu gayeye, ancak alenilik yolundan, yani her türlü itimatsızlık sebebini ortadan kaldırarak erişilmesi gerekirse, bu düsturların halkın hukukuyla da bağdaşması gerekir; çünkü bütün gayeler arasında uyum ancak bu yoldan sağlanabilir. Bu prensibin açıklanmasını ve tartışılmasını başka bir fırsata bırakıyorum: burada, bu prensibin sadece apriori olduğunu ekleyeceğim; bu sebeple bu prensip her türlü ampirik şarttan (mutluluk teorisinden), maddi kanun düşüncesinden uzak olarak, sadece genel kanunilik şekli bakımından ele alınması gerekir” (Kant, 1960, s.55).⁹

Kant bu pasajda özetle siyaseti halkın refahını sağlamaya yönelik bir faaliyet, hukuku da insanların sahip olduğu gayeleri birbirleriyle uzlaştırmaya çalışan bir alan olarak tanımlar ve aleniyet ilkesinin her iki amaca da hizmet ettiğini belirtir. Aleniyet ilkesini hem hukuk hem de siyasetle ilişkilendirirken, bu ilkenin halkın refahına ters düşmeyecek sonuçlar üretecek olmasını temel alır. Halkın refahı üzerine yapılan bu vurgu Kant'ın genel felsefi yaklaşımı açısından şaşırtıcı olarak görülebilir çünkü bilindiği gibi Kant mutluluk teorisini kategorik (kesin) buyruk değil, hipotetik (koşullu) buyruk mantığına dayandığı için eleştirir (Kant, 2002, s.30). Mutlu olmak amacına ulaşmak için hangi aracın seçilmesi gerektiği koşullara göre değişeceği için

⁹ Bu pasaj Abadan ve Meray çevirisinden birkaç kelimenin sadeleştirilmiş şekliyle alınmıştır.

koşullu buyruklar kaçınılmaz olarak deneyime bağımlıdır.¹⁰ Kant ise ahlak kurallarının deneyimden bağımsız bir yasa kesinliğinde saptanması gerektiğini savunur. Yukarıdaki pasajda halkın refahından bahsettikten hemen sonra Kant kendi yaklaşımının mutluluk teorisinden farklı olduğunu ve onunla karıştırılmaması gerektiğinin altını çizmiş ama ilk bakışta bir çelişki gibi görülebilecek bu durumu tartışmayı başka bir metne bırakmıştır.¹¹

Yukarıdaki pasajın aleniyet ilkesinin yorumlanması açısından önemine dair şu iddia edilebilir. *Ebedi Barış* metninin geneline bakıldığında aleniyet ilkesi; deneyimden bağımsız, transandental ve a priori bir ilke olarak karşımıza çıkar. Özellikle negatif formülasyonda, hangi düsturun aleni bir biçimde ifade edilip edilemeyeceğine dair bir 'düşünce usulü' önerilmektedir ve buradan çıkacak sonucun kesinliği evrensel bir rasyonaliteye dayandırılmaktadır. Aleniyet ilkesine dair bu yorum 'monolojik yorum' terimleriyle nitelendirilebilir. Ancak yine *Ebedi Barış* metnine dahil olan ve yukarıda bahsi geçen kısa pasajda aleniyet ilkesi yalnızca soyut bir akıl yürütme ile değil, bu kez deneyimsel bir içerik taşıyan halkın mutluluğuyla da ilişkilendirilir. Halkın mutluluğu konusu deneyimsel bir içerik taşımaktadır çünkü halka neyin mutluluk getireceği sorusu rasyonel ve a priori bir biçimde yanıtlanamaz. Mutluluk, koşullara göre değişen ve deneyime bağımlı bir olgudur. Öyleyse, bu alternatif yoruma göre aleniyet ilkesi, halkın kendisine refah getirecek şeyin ne olduğunu bulmaya çalışırken başvurulabileceği bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Diyolojik yorum olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşıma destekleyici bir metin olarak Kant'ın *Aydınlanma Nedir* makalesine bakılabilir. Bu metinde Kant, aklın kamusal kullanımı kavramını ortaya koyar ve bu kavramın aleniyete dayalı, fiili bir kamusal tartışmayla ilişkisini kurar. Aşağıdaki kısımda ana hatlarıyla bu ilişki ele alınacaktır.

3. Kamusal Aklın Taşıyıcısı Olarak Aleniyet İlkesi

Kant, *Aydınlanma Nedir* adlı makalesinde yer verdiği ünlü ifade ile, aydınlanmayı insanın zaten sahip olduğu bir beceriyi kullanma olgunluğunu göstermesi olarak tanımlar; bu beceri, insanın başkalarının kılavuzluğuna müracaat etmeden kendi aklını kullanabilmesidir. İnsanın kendi aklını kullanmaktan kaçınmasının ve bu anlamda ergenlikten olgunluğa geçememesinin iki temel nedeninden bahsedilebilir. Kant bu kavramları kullanmıyor olsa da, bunlar içsel ve dışsal nedenler başlıkları altında düşünülebilir. Dışsal nedenler kabaca; insanların birbirleri üzerinde kurduğu baskılar, yani toplumsal kurallar ve gelenekler gibi mevcut sosyal düzenin dayatmalarıdır. Kant'ın deyişiyle "*Doğmalar ve kurallar, insanın doğal yetilerinin akla uygun kullanılışının ya da daha doğru bir deyişle, kötüye kullanılmasının bu mekanik araçları, erginleşme ve olgunlaşma için sürekli bir ayakbağı olurlar*" (Kant, 2010). İçsel nedenler ise korkaklık ve tembeldir. Yine Kant'ın ifadesiyle, halihazırda ne düşünülmesi gerektiğini söyleyen bir kitap, neye inanılması gerektiğini söyleyen bir din adamı ve hatta ne yenilip içilmesi gerektiğini söyleyen bir doktor bulunurken, bu söylenenleri olduğu gibi kabul

¹⁰ Kant şöyle der: "Bize neyin mutluluk getireceğini yalnızca deneyim öğretebilir". (Kant, MM, s.215)

¹¹ Kant'ın erdem öğretisi ile mutluluğa dair görüşleri arasında bir çelişki bulunmadığına dair bir yorum için bakınız; (Guyer, 2000, s.378-379).

etmek insanların kolayına gelmekte ve onları bu sorulara kendi yanıtlarını bulma zahmetinden kurtarmaktadır. Dahası insanlar bu kolaycılığa öylesine alışmışlardır ki, bahsi geçen ayakbağlarından kurtulsalar dahi artık kendi başlarına adım atmaktan çekinir ve korkar hale gelmişlerdir. Tembellik ve korkunun beslediği bu ergenlik halinin insanlar üzerindeki etkisi adeta onların 'ikinci doğa'sını oluşturacak kadar güçlüdür.

Yukarıda değinilen nedenlerle, aydınlanmamış ve baskıcı bir toplumda bireylerin kendi akıllarını kullanabilecekleri olgunluğa ulaşması ve sahip oldukları potansiyeli kendi çabalarıyla kuvveden fiiliyata geçirmesi imkansız değilse de düşük bir ihtimaldir. Oysa özgür bırakılmış bir toplumda, bazı bireyler er ya da geç başka bir otoriteye müracaat etmeksizin kendi aklını kullanma cesaretini gösterecek ve bu cesaret zamanla toplumun geneline yayılacaktır. Öyleyse özgür bırakılmış bir toplum er ya da geç aydınlanmış bir topluma dönüşecektir. Kant, aydınlanma için gerekli en temel özgürlüğün, insan aklının kamusal kullanımının serbest bırakılmasından ibaret olduğunu belirtir. Kant'ın burada ortaya koyduğu 'aklın kamusal kullanımı' kavramının iki önemli unsuru bulunur. Birincisi, aklın herhangi bir sınırlamaya tabi kılınmaksızın kullanılması; ikincisi ise bu kullanımın kamuya açık bir biçimde gerçekleşmesidir. Birinci unsur, daha önce bahsi geçen dışsal sınırlamaların ortadan kaldırılmasına işaret etmektedir. Örneğin, bir mesele üzerine akıl yürütürken kişinin dini kuralları ihlal etme ya da geleneklere ters düşme gibi kaygılar taşımadan, herhangi bir otoritenin himayesine girmeden, aklını özgürce kullanabilmesi hedeflenmektedir. İkinci unsur ise kişinin bu şekilde bir akıl yürütme ile vardığı sonucu ya da öne sürmek istediği eleştiriyi kamuoyu ile açıkça paylaşabilmesidir.

Burada gündeme gelebilecek önemli bir soru, aklın sınırsız bir özgürlükle kullanımının her zaman ve her yerde talep edilip edilemeyeceğidir. Kabul etmek gerekir ki, günlük yaşamın pek çok alanında insanlar karşılıklı olarak birbirlerinden belirli kurallar içerisinde düşünerek eylemde bulunmasını bekler. Herkesin, her an, her türlü otoriteyi sorguladığı bir ortam, toplumsal yaşamın sürdürülmesini tehlikeye atabilir görünmektedir. Bu soruda dile getirilen kaygıya hak veren Kant, işaret edilen sorunu çözmeye yönelik olarak aklın kamusal kullanımı (*der öffentliche Gebrauch*) ile aklın özel kullanımı (*der Privatgebrauch*) arasında bir ayrım yapar ve belirli alanlarda aklın özel kullanımına izin verilmesinin aydınlanmaya engel teşkil etmeyeceğini belirtir (Kant, 2006, s.57). Gerçekten de bazı durumlar vardır ki insanlardan mevcut otoritenin dayandığı mantığı sorgulaması değil, en azından o an için otoriteye itaat edilmesi beklenir. Kant bu durumun tipik bir örneği olarak memuriyetten bahseder. Ordu yapısı içerisinde yer alan bir subay görevini yerine getirirken aklını sınırsız bir özgürlük içerisinde değil, o yapıyı oluşturan kuralların çizdiği sınırlar içerisinde kullanmak durumundadır. Her subayın kendi aklını özgürce kullanması halinde askeri yapının bir bütünlük içerisinde işlemesi mümkün olmayacaktır. Benzer şekilde, bir papazın ya da bir imamın o dinin cemaatine karşı sorumluluğu öncelikle o dinin kuralları dahilinde kendi aklını işletmektir. Cemaatin beklentisi o din insanının kendi şahsi fikirlerini öğrenmek değil, mensubu olunan dini anlamaktır. Dolayısıyla bir din görevlisi kendi aklını sınırsız bir özgürlük içerisinde değil, mensubu olduğu dinin

genel mantığının dayattığı sınırlar içerisinde kullanmakla yükümlüdür. Kant'ın argümanı günümüzden örneklerle desteklenecek olursa, devlet bürokrasisinden iş yaşamının pek çok dalına kadar meslek sahibi olan her insan, mesleğini yerine getirirken ister istemez kendisini aklın özel kullanımına başvururken bulacaktır.

Kant'a göre aklın özel kullanımı ile aklın kamusal kullanımı birlikte var olabildiği müddetçe aydınlanmayı engelleyici bir durum ortaya çıkmayacaktır. Bahsi geçen din görevlisi ya da dış işleri bakanlığında çalışan bir bürokrat mesleğini icra ederken kendini aklın özel kullanımıyla sınırlandırmalı, ama mesleğinin yükümlülüklerini yerine getirmediği zamanlarda aklını kamusal bir biçimde kullanma hakkına da sahip olmalıdır. Örneğin bir din insanı cemaate vaaz verirken aklın özel kullanımından yararlanacak, yani dini öğretileri kendi tutarlılığı içerisinde en iyi biçimde yorumlayabilmek için aklını kullanacak; ama vaaz bittiğinde o dinin bazı öğretilerine dair özgürce düşünürken aklına gelen eleştirilerini bu kez tüm kamuoyuna açık bir biçimde ifade edebilecektir. Benzer şekilde, Kant'ın argümanı takip edilirse, bir dış işleri bakanlığı çalışanı, görevini yerine getirirken bağlı olduğu hükümetin dış politikasına uygun bir biçimde hareket edebilmek için aklını o politikayı en iyi şekilde anlayabilmek için kullanacak ancak bu süreçte aklına gelen yine o politikaya dair eleştirilerini kamuoyu ile paylaşmaktan geri durmayacaktır. Kant'ın bu ayrımında dikkat çektiği önemli nokta şudur. Aklın özel kullanımında muhatap olunan kitle her zaman sınırlı bir kitledir. Bu; din insanı örneğinde o dinin cemaati, subay örneğinde o ordunun diğer mensupları, dış işleri bürokratu örneğinde diğer bürokratlar ya da o bakanlıktan belirli bir hizmet almaya gelen bazı vatandaşlardır. Oysa aklın kamusal kullanımında muhatap olunan kitle akıl sahibi olan tüm varlıklar, yani tüm insanlıktır. Kant'ın diğer yazılarında doğrudan değindiği kozmopolitanizm idealinin izine burada da rastlamak mümkündür. Aklını kamusal bir biçimde kullanan insan diğerlerine, şu ya da bu grubun bir üyesi olarak değil, tüm insanlık aleminin bir üyesi olarak seslenmektedir. Aklın özel kullanımı belirli bir kitleye hitap ettiği için, o kitlenin çizdiği sınırlara ve o kitlenin otoritesine belirli ölçülerde tabi kılınabilir; oysa en geniş anlamıyla insanlık alemine sınır çizebilecek dışsal bir otorite bulunmadığı için aklın kamusal kullanımı özgürdür ve sınırlandırılmaz.

Yukarıdaki açıklamadan anlaşılacağı gibi, bir kurum kendi çalışanlarından ya da bir cemaat kendi üyelerinden mutlak itaat talep ederek, aklın kamusal kullanımını onlar için bütünüyle yasaklayamaz. Bu bağlamda Kant'ın dikkate aldığı bir diğer konu kendi kendini sınırlandırmanın mümkün olup olmadığıdır. Bireysel düzeyde kendi kendini sınırlandırmayla ilgili olarak Kant şunu söyler. Kişinin kendi bireysel aydınlanmasını bir süreliğine ertelemesi ve aklın kamusal kullanımından o süre için kaçınması mümkündür. Ancak bu kaçınma halinin sürekli devam etmesi ve aklın kamusal kullanımı çabasıyla bütünüyle vazgeçilmesi kabul edilemez. Kolektif düzeyde ise gündeme gelen soru bir cemaatin üyelerinin kendi aralarında yapacakları bir antlaşma ile, o cemaatin öğretilerini sorgulamamaya dair taahhütte bulunup bulunamayacaklarıdır. Kant bunu da kabul edilemez bulur. Bu tip bir taahhüt, cemaat üyelerinin (ki burada dini cemaatlerin yanı sıra belirli bir amaç için bir araya gelmiş her türlü grup aidiyeti düşünülebilir) kendi rızalarıyla ortaya konmuş olsa dahi, bu

taahhüdün etkileri yalnızca kendilerini değil, kendilerinde sonraki nesilleri de kapsayacaktır. Bir grubun kolektif bir şekilde aklın kamusal kullanımından çekilmesi yalnızca kendi aydınlanmasını engellemekle kalmaz, kendisinden sonraki tüm nesillerin aydınlanmasına da engel teşkil eder ve böylece insanlığın ilerlemesine zarar verir. Kant böyle bir taahhüdün geçersizliğini göstermek için geniş anlamıyla insanlığın benzer bir taahhütte bulunup bulunmayacağı sorusunu ortaya atar ve insanlığın kendisini aydınlanmadan mahrum bırakmayı tercih etmeyeceğine göre, o insanlığın küçük bir parçası olan bir alt-grubun da böyle bir taahhütte bulunamayacağını iddia eder.

Son olarak, *Aydınlanma Nedir* metnine bakıldığında, Kant'ın aklın kamusal kullanımını insanın öğrenme kapasitesiyle ilişkilendirdiği görülecektir. Kamusal akıl Kant'a göre eleştirel bir akıldır.¹² Kamusal akıl, belirli bir alanda tespit edilen bir 'yanlış'ın kamuoyuna bildirilmesi ve onun neden yanlış olduğunun gerekçelendirilmesi üzerinden işlemektedir. Böylece insanın doğruya ulaşma imkanına, yani aydınlanmasına katkı sağlanmaktadır. Kant bu süreci, insan doğasına atıfla temellendirdiği ilerleme kavramıyla ilişkilendirir. İlerleme fikri, hem öğrenilebilecek doğrular bulunduğu dair ontolojik bir kabule, hem de bu doğruların nasıl bilinebileceği konusunda çeşitli epistemolojik iddialara dayanır. *Aydınlanma Nedir* metninde Kant bireylerin doğruları kendi başlarına, bireysel bir düşünsel çaba ile bulmasını mümkün görse de, başvurulması gereken temel usulün kamusal ve fiili bir tartışma olduğunu savunur.¹³ Bu yaklaşımın, Kant'ın diğer eserlerinde ortaya koyduğu yaklaşımlarla çatışıp çatışmadığı sorusu akla gelebilir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Kant'ın pratik akla dair eserinde savunduğu yaklaşım, insan aklının ahlaki doğruları bulmak için bireysel olarak hangi usulü kullanması gerektiğine odaklanmakta ve 'kategorik buyruk' fikrini öne sürmektedir. Oysa *Aydınlanma Nedir* metninde, bireysel değil kolektif bir çabaya odaklanılmakta ve doğruya dair kamusal bir tartışmanın gerekliliğine işaret edilmektedir.¹⁴ Aşırı bireysel bir yönetime dayandığı için Kant'ın kategorik buyruk önerisinin kendi amaçladığı evrensellik hedefine ulaşamayacağını dile getiren eleştiriler genellikle, *Aydınlanma Nedir* metninde ortaya konan kamusal tartışma vurgusunu göz ardı eder. Örneğin, 20.yy başının önemli düşünürlerinden Georg Herbert Mead, kitabının ek bölümünde yer verdiği Kant'a dair eleştirisinde, ahlaki içeriğin evrensel bir nitelik taşıyıp taşımayacağını ancak öteki ile iletişim içerisinde saptanabileceğine değinir. Ahlakın evrensel nitelikli içeriği, 'soyut bir ben'in bireysel akıl yürütmesiyle değil, kolektif bir 'biz' mefhumunun içerisinde konumlanan bireylerin etkileşimiyle şekillenebilir (Mead, 1972, s.379-389). Ben'in ontolojik statüsü konusunda Mead'den farklılaşması muhtemel olsa da, Kant ahlaki içeriğin belirlenmesi aşamasında bireyler arası etkileşimin gerekliliği konusunda ona katılacaktır. *Aydınlanma Nedir* metninde işaret edilen kamusal tartışma pratiğinin böyle bir etkileşim ihtiyacından doğduğu düşünülebilir.

¹² Kamusal aklın yalnızca karar alıcılar üzerinde etki yaratmayı amaçlayan sınırlı bir eleştirelilik içerdiğine dair yorumlar için bakınız; (Wood, 1999, s.308)

¹³ Buradaki tartışmanın yüz yüze bir müzakereden ziyade, okur yazar insanlar arasında ve yazılı eserler üzerinden yürüyen bir tartışma olduğu belirtilmelidir.

¹⁴ Destekleyici bir görüş için bakınız; (Çörekçioğlu, 2017, s.308).

4. Sonuç

Toparlanacak olursa, bu makalede Kant'ın aleniyet ilkesine dair görüşleri incelenmiş ve bu görüşlerin iki farklı yorumu kapı araladığı savunulmuştur. Makalede monolojik yorum ve diyalojik yorum şeklinde adlandırılmış olan bu iki farklı yaklaşımı biraz daha netleştirebilmek adına, Habermas'ın farklı kavramlar kullanmasına rağmen benzer bir ayrıma değindiği eserlerine bakılabilir. Habermas'ın 'özne-merkezli akıl' adını verdiği ve monolojik yoruma denk düşen görüşün kendisine temel aldığı kıstas, mutlak hakikatın belirlediği normlar ve bilen öznenin eyleminin bu normlarla uyumudur. Habermas'ın 'iletişimsel akıl' adını verdiği ve diyalojik yoruma denk düşen diğer görüş ise aklın ancak öznel arası iletişim dolayımında kavranabileceğini savunur. Buradan hareketle, iletişimsel aklın kendisine temel aldığı kıstas öznel arası iletişimi mümkün kılan müzakere sürecinin, yani diyalogun niteliğidir. Antik Yunan'ın *logos* anlayışını çağrıştıran bir biçimde, iletişimsel akıl dilin öznel arası uzlaşmayı sağlayan temel araç olmasına dikkat çeker ve müzakere sürecinin kendisine odaklanır. Ahlaki normlara akılcı niteliğini kazandıran öge normların a priori biçimde belirlenen öznel içeriği değil, hangi normun geçerli olacağına dair yapılan fiili bir müzakerenin usulüdür (Habermas, 1990, s.314-315).

Bu çerçevede Kant'ın aleniyet ilkesine geri dönülecek olursa, monolojik yorum *Ebedi Barış* metninde ve özellikle de aleniyet ilkesinin negatif formülasyonunda zemin bulmaktadır. Kant bu formülasyonda aleniyet ilkesini kabaca 'düsturu aleni biçimde ifade edilemeyen eylemler haksızdır' şeklinde sunmakta ve formel bir test olarak bunun nasıl kullanılacağına dair bazı tartışmalı konulardan örnekler vermektedir. Bu örnekleri tartışırken Kant'ın bu ilkeyi, a priori nitelikte bir düşünce usulü olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ancak yine aynı metinde yer verdiği pozitif formülasyon kabaca, 'amacına ulaşabilmek için aleniyete ihtiyaç duyan düsturlar siyaset ve hukukla bağdaşabilir' derken, belirli ortak amaçlara ulaşabilmek için birlikte hareket edilmesi gerekliliğine dikkat çekerek aleniyet ilkesini bu kez ortak iyi arayışı üzerinden siyasetle ve eylemler arası uyum arayışı üzerinden de hukukla ilişkilendirir. Aleniyet ilkesi ile kamusal arasında daha sıkı bir bağ kuran bu pozitif formülasyon, diyalojik yorum olarak adlandırılan ikinci görüşe zemin hazırlamaktadır. Ortak iyiye yönelen 'birlikte eyleme' kaygısına ek olarak Kant, *Aydınlanma Nedir* metninde 'birlikte düşünme' kaygısını da ortaya koyar. Bu metinde aleniyet ilkesi bireysel bir düşünme usulü değil, düşüncelerin kamuoyunda serbestçe tartışılması usulü olarak karşılık bulur ve kamusal aklın taşıyıcılığı işlevini üstlenir.

Sonuç olarak Kant'ın eserlerinde aleniyet ilkesine dair hem monolojik yoruma hem de diyalojik yoruma imkan verecek ifadelerin bulunduğu söylenebilir. Muhtemelen Kant bu iki yoruma temel teşkil eden düşüncelerin birbiriyle çeliştiğini düşünmüyordu. Şöyle ki Kant'a göre bir yandan hukuk kurallarının a priori evrenseller üzerinden düşünülebileceği bir imkan bulunmakta ama öte yandan bu düşüncelerin sınılanabilmesi için kamuoyu önünde gerçekleşecek fiili bir tartışmaya da ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece aleniyet ilkesi hem monolojik yorumun belirttiği gibi formel

bir düşünce usulüne, hem de diyalojik yorumun belirttiği gibi fiili bir tartışmaya işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Beiser, F. (2018). *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm* (A. Önal, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çörekçioğlu, H. (2017). Kant'tan Bir Sivil İtaatsizlik Teorisi Türetmek Mümkün Mü? İçinde H. Çörekçioğlu (ed.), *Kant Felsefesinin Politik Evreni* (s.292-312). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Guyer, P. (2000). *Kant on Freedom, Law and Happiness*. Cambridge: Cambridge University Press.

Habermas, J. (1990). *The Philosophical Discourse of Modernity* (F. Lawrence, Çev.). Oxford: The Polity Press.

Habermas, J. (1997). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü* (T. Bora & M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hırş, E. (1946). Kant'ın Ebedî Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi I. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1)/1946: 3-31.

Kant, I. (1960). *Ebedî Barış Üstüne Felsefi Deneme* (Y. Abadan & S. L. Meray, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No : 113-95, Ajans Türk Matbaası.

Kant, I. (1991). *Metaphysics of Morals* (M. Gregor, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.

Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason* (P. Guyer & A. Wood, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.

Kant, I. (1999). *Metaphysical Elements of Justice; Part I of Metaphysics of Morals* (J. Ladd). Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc.

Kant, I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, I. (2006). An Answer to the Question: 'What is Enlightenment?' (H. S. Reiss, Çev.). İçinde *Political Writings*, (s.54-60). Cambridge: Cambridge University Press.

Kant, I. (2006). Perpetual Peace: A Philosophical Sketch (H. S. Reiss, Çev.). İçinde *Political Writings*, (s.93-130). Cambridge: Cambridge University Press.

- Kant, I. (2010). *Seçilmiş Yazılar* (N. Bozkurt, Çev.). İstanbul, Say Yayınları.
- Kant, I. (2017). Yaygın Bir Söz Üstüne: 'Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz' [Teori ve Pratik] (H. Çörekçioğlu, çev.). İçinde H. Çörekçioğlu (ed.), *Kant Felsefesinin Politik Evreni* (s.25-74). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kant, I. (2022). *Ahlakın Metafiziği: Hukuk Öğretisi* (A. Heper, Çev.). İstanbul: Fol Kitap.
- Laursen, J. C. (1986). III. The Subversive Kant: The Vocabulary of "Public" and "Publicity". *Political Theory*, 14(4), 584-603.
- Mead, G. H. (1972). *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Savaşçın, Z. (2020). Kant Felsefesinde Hukuk, Kamusalılık ve Yurttaşlık, *Kilikya Felsefe Dergisi* (2), 197-213
- Scruton, R. (2001). *Kant: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Wood, A. W. (1999). *Kant's Ethical Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.